

60. godišnjica smrti povjesničara i političara Rudolfa Horvata

Svima su nam dobro poznati velikani hrvatske historiografije kao i njihova djela. Prilikom istraživačkog radu naići ćemo na imena koja nam danas ne znače mnogo. To nas ne smije zavarati jer se radi o osobama koje su bile poznati i aktivni znanstvenici u svoje vrijeme. Zbog društvenih, političkih ili samo vremenskih razloga njihovi radovi i djela izgubili su na važnosti. Danas se ne možemo složiti sa svim njihovim zaključcima ili postupcima, ali to ne znači da bi ih trebali prepustiti zaboravu. Jedna od osoba koja je gotovo došla do ruba zaborava jest **Rudolf Horvat (1873-1947)**.

Radilo se o bistroj i marljivoj osobi, školovanoj u isusovaca i s jakim domoljubnim osjećajem koji će se pokazati presudnim za daljnji tijek njegova života. Za života mu je objavljeno 56 knjiga, 1200 članaka, a održao je i 2000 predavanja. Okušao se u gospodarskoj, crkvenoj, ubranoj i regionalnoj tematici, a veliku pozornost posvetio je popularizaciji povijesti. Uvijek je zagovarao kako povijest treba služiti narodu i toga se dosljedno pridržavao do kraja života. Njegovi politički nazori uzrokovali su mu dosta problema pa se tako sukobljavao s raznim režimima. Budući da je bio vrlo aktivan na kulturnom i političkom planu, došlo je do neizbježiva isprepletanja njegovih uvjerenja s profesionalnim radom. Nastojao je približiti povijest širokim slojevima te njome aktivirati nacionalnu svijest. Nameće nam se usporedba s Vjekoslavom Klaićem, koji mu je bio profesor i uzor.

Rudolf Horvat rođen je 14. ožujka 1873. u Koprivnici u obrtničkoj obitelji. Osnovnu školu završio je u Koprivnici, a gimnaziju u Varaždinu i Zagrebu. Upisao se na Bogoslovni fakultet u Zagrebu, ali je nakon dvije godine izbačen jer je protestirao protiv Narodnih novina u obranu dr. Franje Račkog. Prešao je na Filozofski fakultet, gdje je 1896. godine diplomirao povijest i zemljopis. Budući da je sam plaćao svoje školovanje, rano je počeo s objavljivanjem povijesnih radova. Prvi posao dobio je u Osijeku, prvo na Velikoj gimnaziji, a onda na Realnoj gimnaziji i višoj trgovačkoj školi. Još 1898. godine obranio je doktorsku disertaciju »Kralj Tomislav i njegovo doba« na Zagrebačkom Mudroslovnom fakultetu. U Osijeku se 1897. oženio s Jelislavom Kruljac, koja mu je cijeli život pomagala u njegovu društveno-političkom radu, osobito preko društva »Hrvatska žena«. U skladu s političkim zbivanjima tih godina, Horvat se posvetio detaljnom proučavanju događaja iz 1848/49. Povezan je i s crkvenim krugovima Osijeka, pa radi na istraživanju kronika u osječkim samostanima, no rezultate nikada nije objavio u cijelosti. Njegov rad u Osijeku prekinuo je politički incident.

Kao tajnik pjevačkog društva Lipa, za kumu zastave pjevačkog društva predložio je suprugu pravaša, a odbio suprugu velikog župana.¹ Kao da to nije bilo dovoljno, prilikom proslave na zastavi kruna Sv. Stjepana se nije nalazila pored grba Trojedine Kraljevine. Ovo je bio povod da se u »interesu odgoja mladeži« preseli u Zemun. Tamo je njegovo prosvjetno i kulturno djelovanje bilo jako ograničeno, a na sve što je radio gledalo se sa sumnjom. Po naredžbi Društva sv. Jeronima, a vjerojatno na preporuku svoga bivšeg profesora Vjekoslava Klaića, Rudolf Horvat dobiva zadaću pisati nastavke *Pripovijesti iz hrvatske povijesti*.² Četvrti svezak pripovijesti koji je obuhvaćao razdoblje do 1567. objavljen je 1902. godine, a dvije godine kasnije i peti svezak koji je došao do 1596. godine. U ovo vrijeme već je bio jasan Horvatov stil pisanja i istraživanja.

Horvatov povjesničarski rad temeljio se na arhivskim istraživanjima i literaturi, a karakterizirala ga je nesklonost sintetiziranju, kroničarski stil i iscrpna faktografija. Ipak, najvažnije obilježje bilo mu je popularan i zanimljiv način pisanja i izražavanja. Zahvaljujući njemu, Horvata je zapazila struka i javnost, kako zbog povjesničarskog rada, tako i zbog njegove političke aktivnosti. Nastojao je pisati prihvatljivo i razumljivo da bi obrazovao široke slojeve. Po mišljenju nekih, upravo je rad Klaića i Horvata, vještog tandema koji je uspio na popularan način približiti javnosti cjelokupnu hrvatsku povijest, nagnao Ferdu Šišića da napiše vlastitu *Povijest Hrvatske*.

U Zemunu Horvat je uspostavio redovite kontakte sa Stjepanom Radićem, koji je tamo radio kao novinar nastojeći doći do podataka o političkim zbivanjima u Srbiji. Kasnije je ustvrdio da je zajednički sa Stjepanom Radićem tada

Rudolf Horvat

1 Proslava posvete zastave tog pjevačkog društva imala je politički značaj i okupila je mnoge osobe iz javnog i političkog života. Tom je prigodom biskup Juraj Strossmayer zadnji put održao veliki javni govor.

2 Vjekoslav Klaić u to se vrijeme posvetio pisanju svoje poznate *Povijesti Hrvata*.

izradio osnovu za stvaranje velike seljačke stranke. Njegov status utemeljitelja Hrvatske pučke seljačke stranke poslije je osporavan.

Horvatu je 1902. godine odobren premještaj, ali ne u Zagreb kao što je tražio, već u Petrinju. Tamo je nastavio s intenzivnim radom i 1904. objavio je *Povijest Hrvatske*. Prvo je izdanje rasprodano³ i izazvalo je veliku pozornost jer je Horvat pisao i o suvremenim događajima, što su drugi povjesničari izbjegavali. Sudjelovao je u radu nekoliko kulturnih društava,⁴ a osnovao je i sportsko društvo Hrvatski Sokol. Suradnja s Radićem nastavila se pa je bio jedan od glavnih inicijatora za osnivanje Hrvatskog društva za namještanje naučnika u trgovinu i obrt.⁵ Također je shvatio i važnost pisanja povijesti pojedinih gradova, pa 1903. izlazi *Borba Hrvata s Turcima za Petrinju*, a 1906. *Politička povijest grada Rieke*. Objavljivanjem *Povijesti Medimurja* privukao je pažnju baruna Pavla Raucha, pa je 1907. godine, nakon 12 molbi, konačno premješten u Zagreb.

Tamo se iznimno plodno angažirao u prosvjetnom i kulturnom životu. Predavao je na donjogradskoj gimnaziji i trgovačkoj školi, ali i na nadbiskupskom liceju. U svom je stanu otvorio đački internat (Hrvatski djački kolegij) za manji broj učenika kojima je organizirao i potrebne pouke. Barun Rauch pomagao mu je u istraživanjima, pa mu je kao ban (1908–1910) dao jednogodišnji dopust te ishodio dozvolu za rad u Državnom arhivu u Beču.⁶ Radio je na populariziranju povijesti te piše pučku povijesno-didaktičnu prozu, primjerice *Tko će biti kralj?*, u kojoj opisuje dolazak Habsburgovaca na hrvatsko prijestolje. Drži brojna predavanja birane tematike u mnogim društvima i institucijama. Sudjeluje i u radu pjevačkih društava, pa je od 1911. do 1921. godine bio predsjednik Saveza hrvatskih pjevačkih društava. Bio je i član Ćirilometodskih zidara, čijim je velikim mešтром postao 1910. U radu te organizacije ističe načelo *Prosvjetom k slobodi!*. Vrlo intenzivno djelovao je i u družbi »Braće hrvatskog zmaja« (poznatog kao »Zmaj koprivnički«), u kojoj je bio član od 1907. do 1937. godine kada je osnovao vlastito društvo »Hrvatski rodoljub«.

U Zagrebu se približava Čistoj stranci prava, iako održava veze sa seljačkom strankom. Nakon jačanja hrvatsko-srpske koalicije povlači se iz politike i okreće studiranju prava na Pravnom fakultetu⁷ i objavljivanju izvora. Za Prvog svjetskog rata unovačen je, i kao nesposoban za oružanu službu dodijeljen Zemaljskom arhivu u »vojno-znanstvene svrhe«. Horvat dolazi u neprilike zbog svojih uvjerenja: proglašen je politički sumnjivim (*politisch verdachtig*) i interniran u Ugarskoj na kraće vrijeme.⁸ U Kraljevini SHS nije dobro prošao, jer je umirovljen 1919. godine zbog kritike novog zajedničkog grba u Jutarnjem listu. U takvim prilikama, a i zbog raspuštanja Stranke prava, okrenuo se suradnji sa Stjepanom Radićem koji je cijenio njegovu elokventnost i govorničke vještine. U izborima 1920. i 1923. godine biran je na izborima kao zastupnik HPSS-a odnosno HRSS-a. Služio je i kao njezin blagajnik. U svom političkom radu zalagao se za hrvatsku neovisnost i suverenost. U stranačkim novinama *Slobodnom Domu* uređuje gospodarsku rubriku, a važna je njegova serija članaka *Liepe stvari o SHS-iji* (1922) u kojoj je u 85 dijelova ukazao na razne afere. Posjet Starčeviću grobu u Šestinama koji su organizirali Hrvatski sokol i Hrvatska žena 1922. godine uzrokovao je njihovu privremenu zabranu djelovanja. Unatoč plodnoj suradnji, razišao se s Radićem nakon što je stranka upisana u Seljačku internacionalu u Moskvi (1924). Horvat je time upao u materijalne poteškoće pa je morao pisati manje povijesne članke i držati predavanja izvan Zagreba. Time nisu prestale i simpatije između njega i Radića te je nakon što je potonji postao ministar obrazovanja Horvat reaktiviran i postavljen za profesora na donjogradskoj gimnaziji.

Horvat se aktivirao u Hrvatskom sokolu i Hrvatskoj ženi te dao velike doprinose organizaciji proslave tisućite godišnjice hrvatskog kraljevstva. Iduće, 1926. godine ponovno je aktiviran kao profesor povijesti na Drugoj velikoj realnoj gimnaziji u Zagrebu. U međuvremenu je znanstvenim radom dosta naučio o gospodarskoj povijesti, pa se do toga vremena posvetio pisanju članka i radova o trgovinu, obrtu i cehovima. U to se ubraja i studija *Povijest trgovine, obrat i industrije u Hrvatskoj* (1925).⁹ Svoje aktivnosti, pogotovo političke, smanjuje nakon proglašenja šestosiječanjske diktature, ali izuzetno plodno piše o povijesti hrvatskih gradova u sjevernoj Hrvatskoj. Isječke svojih radova vješto objavljuje u pojedinim lokalnim

3 Tiskano je u 2000 primjeraka, što je tada bila dobra naklada.

4 Nastavio je svoj angažman u pjevačkim društvima, pa tako radi u petrinjskom pjevačkom društvu Slavuj, a aktivan je i u Obrtničkom radničkom udruženju Banovac.

5 Ono je osnovano 1903. u Zagrebu. Godine 1913. promijenilo je naziv u Hrvatski privrednik, a 1917. u Hrvatski radiša. Ono se brinulo da se sposobna, a siromašna djeca pripreme za dobro obavljanje obrta i vješto vođenje trgovine.

6 On se nalazio u zgradi zajedničkog ministarstva financija.

7 Pravo će diplomirati 1918. godine.

8 Točnije, proglašen je srbofilom zbog kritika pruskog militarizma, uređenja Monarhije i pohoda protiv Srbije. Zbog maltretiranja obolio je na srcu. Na intervenciju Ratnog ministarstva iz Beča, uz vjerojatnu pomoć Pavla Raucha, Horvat je oslobođen i vraćen na rad u Zemaljski arhiv.

9 Napisaio ju je natječući se za nagradu Trgovačke i obrtničke komore u Zagrebu. Nije ju dobio.

novinama, kontinuirano ili s prekidima. Kao profesor protivio se ukidanju nekih gimnazija radi štednje, pa je zbog toga i prijašnjih ekscesa drugi puta umirovljen 1932. Njegov trud potiču i nagrađuju Matica hrvatska i Jeronimsko društvo, ali unatoč tomu mnogi njegovi članci i knjige nisu objavljeni. Svojoj temom ističe se *Hrvatski preporod u Dalmaciji* (1934), u kojem Horvat nastoji pobuditi interes za novijom poviješću Dalmacije, pogotovo u kontekstu njezina čvršćeg vezivanja sa sjevernom Hrvatskom. Poznat je po izvanrednoj seriji hrvatskih *Spomendana* u Jutarnjem listu (1932–1940). Godine 1937. osnovao je kulturno-historijsko društvo Hrvatski Rodoljub, u čijem je okviru objavljivao godišnjak¹⁰ Hrvatska prošlost s povijesnim studijama o području sjeverne Hrvatske.

Stvaranjem Banovine Hrvatske Horvat je u početku bio oduševljen, ali je brzo uočio njezine nedostatke. Pokušaj ponovnog angažmana u politici nije uspio jer mu je Maček negirao pravo utemeljitelja Hrvatske pučke seljačke stranke. Nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske Horvat iskorištava priliku da se reaktivira kao profesor i povjesničar. Predaje na zagrebačkoj Vojničkoj akademiji,¹¹ a 1944. imenovan je profesorom hrvatske povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Potpuno se posvećuje radu, pa mu 1942. godine izlazi knjiga *Hrvatska na mučilištu*, u kojoj je prikazao položaj Hrvata od 1918. do 1941. godine, ali i slavno nazvao Jugoslaviju »tamnicom naroda«. Godine 1942. bio je zastupnik u saboru. Izuzetno mu se velik broj djela objavljuje u ovo vrijeme, no posrijedi su najčešće nova izdanja starijih istraživanja. Mnogi članci objavljuju se i na njemačkom jeziku, iskorištavajući političke prilike i potrebu da se Nijemci upoznaju s hrvatskom poviješću i kulturom. Nije propustio i predavati, pa je krajem 1944. održao svoje dvijetisućito javno predavanje. U ljeto 1945. godine optužen je i osuđen za suradnju s okupatorom, ali bez konkretne kazne. Temelj optužnice bio je njegov članak »Ljetopis Hrvatske 1918. do 1942.« u zborniku *Naša domovina*. Nakon žalbe zagrebačkog javnog tužitelja 1946. godine osuđen je na gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od deset godina, čime je izgubio i pravo na mirovinu. Preostalu godinu života ne može više pisati i umire 25. svibnja 1947.

Najznačajnija crta Horvatovog karaktera bila upravo njegova domoljubna orijentacija. Zbog nje on se ne može smatrati starčevićancem ili radićevcem, već zagovornikom hrvatskih interesa i kulture. Rudolf Horvat nije bio samo povjesničar, nego i političar. Iz tih razloga proizlazi i tendencioznost u njegovim radovima, ali ona se mora razumjeti u kontekstu tadašnji političkih i društvenih zbivanja, a ne odbaciti čitav njegov opus kao što se i dogodilo u drugoj polovici 20. st. Danas ga je teško ocijeniti a da se ne pokrene pitanje njegove političke aktivnosti, no to ne znači da je i nemoguće. Okušao se u gospodarskoj, urbanoj, regionalnoj i kulturnoj tematici od najstarije do najnovije povijesti, no najvažniji je njegov rad na popularizaciji povijesti. U hrvatskoj historiografiji najviše istaknuo time što se usudio odreći vremenske distance i pisati o suvremenim zbivanjima. Impresivne brojke javnih predavanja, članaka i knjiga govore o kvantiteti, a njegovi suvremenici o kvaliteti njegova rada. Zapamćen je kao pionir u istraživanjima mnogih regionalnih i urbanih povijesti, a zahvaljujući temeljitim arhivskim istraživanjima i faktografiji, njegovi se radovi često i danas upotrebljavaju kao polazišta za pisanje o području periferije. Horvata ne možemo proglasiti jednim od naših najboljih i najvažnijih povjesničara, ali ga svakako moramo ubrojiti među najzaslužnije osobe za stvaranje širokog interesa za povijest.

Zahvaljujem profesoru Hrvoju Petriću na komentarima na tekst.

Literatura

I.

Kolar-Dimitrijević, Mira. »Dr. Rudolf Horvat, povjesničar i političar«. *Poviest slob. i kr. grada Koprivnice*. Autor Rudolf Horvat. Koprivnica: MAG, Agencija za marketing, dizajn i grafičke usluge, 1989. 1–32.

Kolar-Dimitrijević, Mira. »Političko-kulturna djelatnost Rudolfa Horvata«. *Slavonija I i II*. Autor Rudolf Horvat. Vinkovci: »Privlačica«, 1994. 273–283.

Kolar-Dimitrijević, Mira. »Život hrvatskog povjesničara i političara Rudolfa Horvata«. *Dr. Rudolf Horvat - život i djelo: u povodu 50. obljetnice smrti (1947. - 1997.) i 125. obljetnice rođenja (1873. - 1998.): zbornik referata podnijetih na Znanstvenom skupu Dr. Rudolf Horvat - život i djelo, održanog u Koprivnici 1997. godine*. Ur. Dragutin Feletar. Koprivnica; Hrvatsko povijesno društvo; Družba Braća hrvatskoga zmaja; Nakladna kuća Dr. Feletar, 1998. 8–21.

Pavličević, Dragutin. »Značenje dr. Rudolfa Horvata u hrvatskoj historiografiji«. *Dr. Rudolf Horvat - život i djelo: u povodu 50. obljetnice smrti (1947. - 1997.) i 125. obljetnice rođenja (1873. - 1998.): zbornik referata podnijetih na Znanstvenom skupu Dr. Rudolf Horvat - život i djelo, održanog u Koprivnici 1997. godine*. Ur. Dragutin Feletar. Koprivnica; Bjelovar: Hrvatsko povijesno društvo; Družba Braća

¹⁰ Izlazio je 1940-1943.

¹¹ Ona je ubrzo prerasla u Zastavničku školu.

Hrvatskoga Zmaja; Nakladna kuća Dr. Feletar; Prosvjeta, 1998. 22–30.

Petrić, Hrvoje. »Dr. Rudolf Horvat kao povjesničar Podravine«. Dr. Rudolf Horvat - život i djelo: u povodu 50. obljetnice smrti (1947. - 1997.) i 125. obljetnice rođenja (1873. - 1998.): zbornik referata podnijetih na Znanstvenom skupu Dr. Rudolf Horvat - život i djelo, održanog u Koprivnici 1997. godine. Ur. Dragutin Feletar. Koprivnica; Bjelovar: Hrvatsko povijesno društvo; Družba Braća Hrvatskoga Zmaja; Nakladna kuća Dr. Feletar; Prosvjeta, 1998. 72–82.

Hrvatski biografski leksikon, sv. 5, Gn – H. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1983. 657–658.

II.

Slika Rudolfa Horvata preuzeta je iz *HBL*, 1983. 657.

PRO TEMPORE

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI

Pro tempore

Časopis studenata povijesti
godina IV, broj 4, Zagreb, 2007.

Glavni i odgovorni urednik

Goran Mihelčić

Uredništvo

Martina Borovčak, Vanja Dolenc, Goran Mihelčić, Filip Šimetin Šegvić

Urednički savjet, odabir i redaktura rasprava i članaka

Maja Crnjac

Dizajn i priprema za tisak

Nela Marušić
Željka Jordan

Lektura i korektura

Martina Kovačević
Jasna Šarić

Prijevodni sažetaka na engleski jezik

Davor Šoštarić

Izdavač

ISHA Zagreb - Klub studenata povijesti

Naklada

Tiskano u 500 primjeraka

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača. Izdanje časopisa ostvareno je uz novčanu potporu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i izdavačke kuće Profil International. Zahvaljujemo izdavačkoj kući Profil International na financijskoj potpori u tiskanju ovog broja. Časopis je besplatan.

Adresa uredništva:

ISHA Zagreb - Klub studenata povijesti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:

isha.protempore@gmail.com